

*Odborný seminár pri príležitosti 100. výročia narodenia Richarda Marsinu
Slovenský historický ústav Matice slovenskej
Historický odbor Matice slovenskej
10. máj 2023
Martineum, Bratislava*

1/6

Talianska spomienka na Richarda Marsinu

V školskom roku 1967/1968 som sa zo „šróbkaru“ stal poslucháčom Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Keď som sa prihlásil na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského, moja archivárska budúcnosť sa pre riaditeľa, učiteľov i spolužiakov na strednej škole javila ako čudáctvo. Na univerzite zas bola čudáctvom moja strojárska minulosť, divili sa profesori, asistenti i kolegovia. Neboli by sa však môcť čudovať ani jedni, ani druhí, keby som sa bol býval dostal študovať medzinárodné vzťahy do Moskvy. Záujem o tieto štúdiá sa však skončili zauchom môjho otca, ktoré mi dal vtedy, keď sa od môjho mladšieho brata dozvedel, že som si žiadal informácie o takomto štúdiu. Dokonca prišiel v ten deň skôr z úradu, kde pracoval. Tí skôr narodení vedia, že v školskom roku 1967/1968 sa viac politizovalo ako študovalo. Dňa 5. januára sa stal prvým tajomníkom ÚV KSČ-S Alexander Dubček, 14. marca SNR prijala „Vyhlásenie SNR o štátoprávnom usporiadaní“. V apríli sme z Bratislavy išli peši najprv na Devín, potom v máji na Bradlo a napokon v júni do Komárna. Slovenskí Maďari po nás cestou hádzali kamene, mne vtedy prebili hlavu. Nebol som jediný, trafili vtedy aj môjho kamaráta Braňa Klču. Niesli sme slovenské zástavy. Nik nám v tom nebránil, hoci to bolo vtedy nielen zakázané, ale aj trestné. Všetko to však skončilo istého 21. augusta...

Na prednášky som však riadne chodil. Na vtedajšej katedre „archívniectva a československých dejín“ som robil zápočty i skúšky, ktoré sme primerane štipendiu oslavovali v bratislavských viechach a ktoré dnes prikrýva nostalgický závoj minulosti. Z tých, ktorí nám prednášali, mi v pamäti utkveto viacero mien: Samuel Cambel, Alexander Húščava, Matúš Kučera, Darina Lehotská, Jozef Novák, Ákoš Pauliny, Mikuláš Písch, Tatiana Pišútová, Marián Skladaný, Branislav Varsik a – Richard Marsina. Okrem jedného nás dnes už všetci predišli do večnosti...

Na prvú prednášku Richarda Marsinu si pamätám aj dnes. Bolo to v najmenšej posluchárni číslo 424 (427). Ani po päťdesiatich rokoch sa v nej nič

nezmenilo... Bola to diplomatika. Z nás, vtedajších adeptov archivistiky, boli sme vari dvadsiati, nikto nevedel, o čo v tomto predmete ide. Vedeli sme iba toľko, že tento enigmatický pán v tmavomodrom obleku, počas prednášok kráčajúci od okien k dverám a späť, bol vedúci výskumného pracoviska SAV v Budapešti a ako dlhoročný archivár a erudovaný polyglot bol špičkový znalec slovenského a uhorského stredoveku. Nebol straník, kariéru teda robiť nemohol, ale proskribovať ho príliš nemohli, lebo bol polyhistor, ktorému sa nik nevyrovnal.

V roku 1968 sa aj zo mňa stal beženec. Ocitol som sa najprv pri Bodamskom jazere, kde som robil šichníka v továrni na výhrevné telesá, potom pri Ženevskom jazere, kde som bol nádenníkom na stavbe, a naostatok v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda Ríme, aby som napokon zakotvil v Padove.

Keď si Slovensko v roku 1969 pripamätúvalo 1100. výročie úmrtia sv. Metoda, k jeho hrobu v Bazilike sv. Klimenta, ktorú spravovali vo Večnom meste írski dominikáni, prichádzali vtedy na púť stovky, ba tisícky slovenských pútnikov. Najväčšie púte sa konali vo februári a v septembri. Vtedajšie leto som trávil v Ríme sprevádzaním pútnikov. Vstával som o piatej, aby som prišiel včas na Stazione Termini: so saleziánom Štefanom Faberom a jezuitom Michalom Lackom sme si rozdelili putujúcu Slovač a ukazovali jej rímske pamätihodnosti. Boli dni, keď som na kupolu Baziliky sv. Petra vyšiel aj trikrát. Mama mi spomínala, ako na Februárke rodičom ešte aj po rokoch otrepávali o hlavu túto moju vtedajšiu „protištátnu činnosť“.

V tom čase zavítalo do Ríma mnoho Sloveniek a Slovákov zo všetkých kútov Slovenska. Spomínam si na básnika Milana Rúfusa a jeho manželku Magdu i na výtvarníkov Ľudovíta Fullu, Vincenta Hložníka a Alexandra Trizuljaka. S týmito tromi, s každým osve, som bol potom na individuálnych túlačkách vo vatikánskej pinakotéke. Zážitky s nimi mám na celý život. Vďačím sa za ne P. Felixovi J. Litvovi SJ, ktorý mi ich vtedy zveril na starosť.

Do Ríma prišli v tom čase aj traja prominentní slovenskí „stredovekári“: Richard Marsina, Peter Ratkoš a Vincent Sedlák. Jedno ráno ma v Casa dello studente „Arnaldo Fusinato“, čo je internát, kde som v Padove býval, zobudil nečakaný telefonát od monsignora Štefana Náhalku. Oznamil mi, že do Ríma prišla trojica historikov zo Slovenskej akadémie vied, z ktorých jeden sa vraj na mňa vypytoval a chcel by sa so mnou stretnúť. Navrhol mi, aby som hneď prišiel do Ríma. Okamžite som sa pobral do Inštitútu slovanskej filológie. Profesora Ďuricu môj príchod neprekvapil, iba mi povedal: „Štefan ma už informoval. Tu

máte líry na vlak, zoberte ten najbližší a pánov privezte do Padovy.“ Bol som zvedavý, kto sa to o mňa zaujíma. Bol to Richard Marsina. Vraj si všimol, že som chýbal na jeho prednáškach. Stretli sme sa na Námestí sv. Petra po stredajšej audiencii u pápeža Pavla VI. Môj priateľ Ján Hnilica nám vtedy urobil fotografiu. Sú na nej operný spevák Ladislav Pudiš, traja historici: Imrich Sedlák, Peter Ratkoš a Richard Marsina, jezuiti Jozef Švec a Fridrich Osuský, Jozef Hnilica, Felix J. Litva, Vincent Dančo, básnik Milan Rúfus s manželkou Magdou a ja.

V Ríme sa trom historikom venoval P. Michal Lacko SJ, profesor Pápežského východného ústavu, ktorý s nimi „brúsil“ po archívoch. Kompetentnejšieho sprievodcu ani nemohli mať, pretože tento slovenský jezuita bol chodiacou encyklopédiou, loretánsky povedané, bol „stolicou múdrosti“.

Najviac času však trávili vo Vatikánskom tajnom archíve, ktorý sa v tom čase ešte úradne takto nazýval. Niežeby nemal tajné a verejnosti neprístupné fondy, ale správnejšie by sa bol mal volať tajomnícky, pretože tak v roku 1612 vznikol. Dnes má úradný názov *Archivum Apostolicum Vaticanum*, Vatikánsky apoštolský archív.

Keďže traja historici mali obavy prísť na návštevu do Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda, rektor Štefan Náhalka ma poveril, aby som Richardovi Marsinovi, Petrovi Ratkošovi a Vincentovi Sedlákovi tlmočil jeho osobné pozvanie na večeru do Ústavu a „obitroch“ doň priviedol „z mesta“ aj s P. Michalom Lackom SJ. Nebolo to také jednoduché, pretože na rozdiel od Richarda Marsinu a Vincenta Sedláka Peter Ratkoš otáľal ísť na návštevu. Trvalo mu tri dni, kým privolil... Šli sme taxíkom, pretože terigať sa tridsaťdvojkou a dvestojednotkou by bolo trvalo veľmi dlho, určite viac ako hodinu.

Na večerné menu talianskych mníchov sa už nepamätám, ale stolovalo sa nezvyčajne až do neskorej noci. Zloženie stolujúcich bolo pre nás zvyčajné, ale pre návštevníkov určite zaujímavé a nečakané: Štefan Náhalka, Jozef Tomko, Dominik Hrušovský, Štefan Vrablec, Gorazd Zvonický, Augustín Nádaský, Michal Lacko a ja. Pretriasalo sa všeličo. Richarda Marsinu zaujímala možnosť doplniť materiál pre jeho rodiaci sa *Codex diplomaticus Slovaciae*; Vincenta Sedláka materiál pre jeho budúce *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*. Diskutovalo sa o tom, ako umožniť slovenským vedeckým pracovníkom štúdium vo Vatikánskom tajnom archíve. Vtedy Jozef Tomko so Štefanom Náhalkom trom návštevníkom zo Slovenska objasnili, že platformou na bádanie v Ríme je Slovenský ústav, organizácia slovenských kultúrnych, najmä vedeckých pracovníkov, ktorý od roku 1961 vydáva v angličtine vedeckú ročenku

Slovak Studies, a v nej by výsledky takýchto výskumov mohli byť publikované. A ak by to v novej pookupačnej situácii nešlo, tak by sa mohla „sondovať“ forma spolupráce cez štátnu univerzitu v Padove, kde sa dobre etabloval Milan S. Ďurica. Jozef Tomko každému z nich daroval svoju prácu *Die Errichtung der Diözesen Zips, Neusohl und Rosenau und das königliche Patronatsrecht in Ungarn*. P. Michal Lacko SJ im nato pohotovo rozdal najnovšie zväzky *Slovak Studies*. Traja slovenskí historici boli mierne šokovaní a zaskočení. Situáciu zratoval Peter Ratkoš, ktorý daroval prelátovi Štefanovi Náhalkovi nové vydanie jeho *Prameňov k dejinám Velkej Moravy*. Štefan Náhalka, ktorý jeho opus poznal, lebo sa zaoberal veľkomoravským obdobím, mu nie celkom diplomaticky vytkol, „ako vraj môže v takom vážnom diele citovať klasikov marxizmu-leninizmu, ktorí v tom období ani nežili a nemajú o ňom ani potuchy“. Petra Ratkoša sa poznámka viditeľne dotkla, lebo prítomní s Náhalkovou pripomienkou navidomoči súhlasili. Odpovedal iba toľko, že „vy na Slovensku už dávno nežijete, neviete si predstaviť, v akej situácii sa my historici nachádzame! Ak chcem niečo publikovať, tak musím citovať klasikov – začať Leninom a skončiť Engelsom, alebo, naopak, začať Marxom a skončiť Leninom. Inak mi to tlačový dozor nepustí. Medzi tými dvomi citáciami môžem tvrdiť opak toho, čo učia klasici, ale citácia, najlepšie dve, musia v úvodnom texte byť“. Rudolf Blatnický, ktorý chodieval prednášať na Pápežskú saleziánsku univerzitu, pripomenul, že vedecký pracovník by predsa nemal byť mnohotvárnny. Augustín Nádaský mu však ex abrupto povedal: „Rudko, ty tam nežiješ, čo ty vieš, aké sú dnes na Slovensku pomery. Ešte aj z tejto návštevy budú mať opletačky!“

Brat Vít potom návštevníkov odviezol do penzionátu *Tra noi*, hotelovej štruktúry patriacej fokolarínom.

Keď sa rímsky pobyt „obitroch“ historikov končil, ich spiatočnú cestu P. Michal Lacko SJ zorganizoval tak, aby sa zastavili vo Florencii, v Padove a potom z Benátok pokračovali do Viedne a na Slovensko.

Do Padovy sme cestovali spolu. Pravdupovediac, ja som bol rád, že som z rímskeho kolotoča mohol vypadnúť. V Padove sa žilo pokojnejšie. V tých časoch bolo cestovanie ešte dlhé a náročné. Vonku teplo, vagóny bez klimatizácie a cestujúcich ako maku. Z plánovanej pracovnej zastávky v metropole Toskánska však nebolo nič, pretože 2. jún je v Taliansku štátnym sviatkom a v ten deň sú archívy i knižnice zatvorené. Pozreli sme si teda historické centrum, il Duomo, il Battistero, Michelangelovho Dávida. Keď sme boli na prvom nádvorí Palazzo Vecchio, Richard Marsina upriamil našu

pozornosť na jednu fresku zo 16. storočia, vlastne machuľu, ktorá mala znázorňovať Posonium, dnešnú Bratislavu, v čase korunovácie cisára Maximiliána II. v roku 1563. „Keď budeme samostatní, musíme to dať zreštaurovať,“ furtácky poznamenal. Jeho predpoveď sa splnila o polstoročie neskôr – dnes je Slovensko samostatné a historická freska je zrekonštruovaná.

V Padove na stanici nás čakal profesor Milan S. Ďurica. Aj Marsina, aj Ratkoš, aj Sedlák boli prekvapení, že saleziánsky kňaz nebol v reverende, ale vítal ich v civilnom oblečení. Hostí odviezol do hotela Casa del Pellegrino, priamo pri Bazilike sv. Antona. Ja som odišiel do svojho internátu, keďže do profesorovho chrobáka by sme sa aj tak neboli všetci pomestili. Dohodli sme sa, že večer pôjdeme spolu na večeru a na druhý deň budeme obedovať s profesorom. Večerali sme v jednej pizzerii, keď som však ráno prišiel po nich do hotela, videl som, že páni boli mierne rozladení: majestátne zvony baziliky ich totiž zobudili už o šiestej ráno... Peter Ratkoš bol o to nešťastnejší, lebo mal problém s posunutou platničkou a nevedel si do „tej ich talianskej postele“ zasunúť dosku, ktorú si nosieval so sebou v kufri, aby mohol lepšie spať. V Ríme problém nemal, v Padove áno. Predpoludním som im poukazoval „moju“ Padovu: Bazilika sv. Antona, Bazilika sv. Justíny, Prato della Valle, Palazzo del Bo, kde sídlil rektorát univerzity, Cappella degli Scrovegni, Piazza della Frutta, Piazza delle Erbe, Piazza dei Signori. Na Katedre slovenčiny v Ústave slovanskej filológie sme sa stretli s profesorom Ďuricom. Oznámil im, že pani Carmen Cróniová ich pozýva do Caffé Pedrocchi na aperitív. Tam od nej dostali po fľaške miestneho likéru, Il Pedrocchino. Náš spoločný obed v reštaurácii Al Santo trval veľmi dlho. Historici si mali o čom rozprávať. Z rozhovorov si spomínam na to, ako profesor Ďurica opakovane hovoril o tom, že „páni v Bratislave by si mali uviesť, že v Padove univerzita zriadila lektorát slovenčiny z vlastného rozhodnutia“. Siesta už bola dávno za nami, keď sme sa rozchádzali. Keďže dopoludnia som v Bazilike sv. Antona nevedel nájsť hrob cíferského farára Viliama zo Starohradu, ktorý Richard Marsina chcel vidieť viac ako hrob legendárneho sv. Antona, tak sme prešli cez námestie a vošli do svätyne ešte raz. Profesor Ďurica nám zaraz ukázal náhrobný kameň. Akoby aj nie: Viliam de Altenburg bol prvý študent z územia Slovenska, ktorý na univerzite v Padove študoval a tam 5. augusta 1359 aj zomrel.

Večer niekam ísť už nechcel nikto, zväbil som ich však do vari najpovestnejšej, pretože najstaršej padovskej krčmy Osteria Nane della Giulia na miestny „trojchlapový“ clintòn a ochutnali aj tamojšiu fazuľovicu. Tam ma Peter Ratkoš prehováral, aby som sa vrátil domov. Prekvapilo ma to. Omnoho viac ma

však udivilo to, čo mu povedal Richard Marsina: „A načo by sa vracal? Šikovných ľudí potrebujeme aj vonku. Len nech vyštuduje. Raz sa domov vráti.“ Vtedy som mal dvadsať rokov, svet bol pre mňa gombička, ale tieto jeho slová vo mne rezonujú dodnes.

Ráno odchádzali vlakom do Benátok. Nemal som sa dať prehovoriť, aby som šiel s nimi: Petra Ratkoša veľmi nezaujímal pamätihodnosti, pre ktoré tam prichádzali ľudia z celého sveta. V „najjasnejšej republike“ ho zaujímal len stopy po dišpute sv. Cyrila s trojjazyčníkmi... Keď večer na benátskej stanici Santa Lucia nasadli do rýchlika Romulus prichádzajúceho z Ríma a pokračujúceho do Viedne, veruže som netušil, že jedného z nich živého už viac nestretnem, a tých, ktorí ho prežili, uvidím až o dvadsať rokov.

Na zasadnutiach predsedníctva Slovenského ústavu nám aj P. Michal Lacko SJ, aj P. Félix J. Litva SJ hovorili, že v súvislosti s prácou na slovenskom diplomatári Richard Marsina v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch v Ríme bol, aj sa s nimi stretával, ale do Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda už viac neprišiel. Strach vykonal svoje. Nebol to len jeho prípad. Neprichádzali ani iní slovenskí bádatelia, ktorým vtedajší pražský režim dovolil zo Slovenska „vycestovať do kapitalistického zahraničia“. O tom, že Poliaci či Maďari, ba aj Rusi či Ukrajinci, o Chorvátoch a Slovincoch ani nehovoriac, vedeli pestovať únosnú symbiózu domova s diaspórou a scelovali svoje národné spoločenstvá aj v bipolárnom svete, vedeli všade, len v Bratislave nie...

S Richardom Marsinom a Vincentom Sedlákom som sa stretol znova až 29. novembra 1991. Bolo to opäť vo Večnom meste, keď na pôde Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda bolo slávnostné otvorenie Slovenského historického ústavu v Ríme.*

---

* Na otvorení sa vtedy zúčastnili: pani Arnoldová, František Brezák, Ján Brichta, Jozef Dravecký, Milan S. Ďurica, F. X. Halas, Ján Hnilica, Dominik Hrušovský, Ivan Chalupecký, Juraj Chovan-Rehák, Mária Krásnohorská, A. Jambor, Mišo A. Kováč, Emília Kraváriková, Ján Lukačka, Richard Marsina, Elo Rákoš, Juraj Roháč, Dárius Rusnák, Jozef M. Rydlo, Vincent Sedlák, Agostino Visco, Štefan Vrablec a Juraj Žárý.